

*Бартусяк П. І.,
аспірант кафедри публічного права юридичного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

МЕХАНІЗМ ІНФЛЯЦІЇ БЛАГА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ПЛОЩИНА

Анотація. Стаття присвячена розкриттю теоретико-правових підвалин механізму інфляції блага. Обґрунтовується припущення, за яким механізм інфляції блага виникає від накладення двох суспільних процесів: трансцендентального обміну потребами й благами між індивідами та їх спільнотами та постійної асиметрії у розвитку потреб з більшою інтенсивністю, аніж зростання відповідних можливостей їх задоволення через блага.

Ключові слова: інфляція, механізм інфляції блага, закон зростання потреб, трансцендентальний обмін благами й потребами.

Постановка проблеми. Практично кожен із нас може у найзагальніших рисах сказати, як проявляється інфляція блага, оскільки всі ми періодично стикаємося з невпинним процесом знецінення грошей. В Україні, наприклад, індекс інфляції становив у 2015 році 143,3%, у 2016 році – 112,4%, а у 2017 році – 113,7% [1]. Оскільки гроші виступають найоптимальнішим та найпоширенішим способом комунікації між людьми та їх спільнотами з приводу благ, то й інфляція обов'язково зачіпає, видозмінює ці комунікації, трансформує правовідносини, в яких фігурують гроші. Попри такий очевидний вплив, у правовій науці досі відкритими залишаються питання, які стосуються правового поняття інфляції, правової природи та властивостей інфляції, правових засобів запобігання інфляції. Але у фінансово-правовій науці немає узагальненого розуміння механізму інфляції як правового явища. Саме розкриттю теоретико-правової площини механізму інфляції блага присвячена дана наукова розвідка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні природу інфляції, а також механізм інфляції традиційно розкривають невідривно від природи грошей. Кожен із поглядів вирізняється оригінальністю внаслідок застосованої автором методології дослідження та його парадигмальної орієнтованості.

Феномен інфляції перебуває у сфері наукових пошуків економістів. Можемо серед інших виділити таких авторів-економістів: Т.І. Батракову, К.І. Вдовику, В. Кизилова, Ф. Ларрена, Р. Пола, М. Ротбарда, К.О. Роша, І.О. Руденкова, Дж. Сакса, О.Д. Шувалова. Однак лише невелика частина юристів-фінансистів розглядає інфляцію як публічно-правову категорію. Серед них можемо виокремити Є.О. Алісова, М.В. Карасьова, В.М. Назарова та деяких інших.

Механізм інфляції такі науковці здебільшого розуміють як сукупність факторів, чинників існування інфляції. Такі чинники ними поділяються на грошові та негрошові, внутрішні та зовнішні тощо [2, с. 61]. Тобто механізм інфляції трактується з позицій розуміння інфляції як виключно економічного феномену. Попри це науковцями оминається правовий бік антропосоціокультурного феномену інфляції, ігнорується

правова природа інфляції, котра наявна у ній водночас із економічною природою.

Метою статті є розкриття механізму інфляції блага з позицій фінансово-правової науки. Для досягнення означеної мети буде застосовано антропосоціокультурний підхід.

Вклад основного матеріалу дослідження. Слово «механізм», якщо зазирнути у тлумачний словник, притаманне, насамперед, технічним, природничим наукам. Там воно позначає пристрій, що передає або перетворює рух, або те саме, що й поняття «машина» [3]. Навіть існує окремий розділ фізики – механіка. Водночас іншим значенням слова «механізм» за тим же словником є внутрішня будова, система чого-небудь, а також сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [3]. Саме у цьому другому розумінні ми будемо розглядати механізм інфляції блага у нашій науковій розвідці.

Так, механізм інфляції блага має становити систему процесів, станів, котрі конституують це правове явище. В окремій науковій статті ми вже відзначали, що природу інфляції визначають фактори, комплекс яких має гетерогенний характер. На інфляцію впливає стільки сил, які складно взаємодіють між собою, що навіть найменші зміни інтенсивності та способу їхньої взаємодії можуть призвести до зовсім інших наслідків, ніж це передбачалося [4, с. 188]. Вочевидь таких процесів і станів є нескінченна кількість, але власне конститутивними, тобто такими, котрі породжують сам механізм інфляції блага, є значно менше.

Першим процесом, вмонтованим у механізм інфляції блага, є обмін людськими потребами й благами, тобто трансцендентальний обмін. Його універсальність обґрунтовували філософи, а також науковці різних соціогуманітарних напрямків, включаючи антропологів, етнологів, психологів та економістів. Фундаментальні властивості трансцендентального обміну використав для обґрунтування основоположних людських прав німецький філософ О. Гьофе, засновник проекту «Реабілітація практичної філософії» [5, с. 32-47].

Зокрема, О. Гьофе пише: «<...> хоча людина «від природи» є соціальною істотою, вона мусить творити себе як актуальну соціальну істоту: суспільство виникає лише із взаємного визнання». Дещо згодом він додає: «Перш ніж опікуватися шансами людини на розвиток, варто потурбуватися про основні умови її буття» [6, с. 60]. Ці основні умови буття людини, тобто «засадничі умови, які надають можливість існуванню людини як людини», за словами О. Гьофе є невід'ємними характеристиками людини. Вони є вродженими та невідчужуваними і мають антропологічний статус [6, с. 55]. Ними у О. Гьофе виступають трансцендентальні інтереси людини, трансцендентальний обмін ними [6, с. 57-58, 62].

Інший представник німецької практичної філософії Т. Ренч, відповідаючи на головне питання свого дослідження про умови і можливості людського світу, зазначає, що ми стаємо людьми (у сенсі конституції людського світу, не суто генетично) тоді, коли вступаємо до комунікативної реальності спільного світу. Перед і поза комунікативною реальністю говорити про нас навіть немає жодного сенсу. За словами Т. Ренча, для того, щоб знайти щось, окрім самого себе, у публічному світі дії, потрібно практикувати інтерекзистенціалі, тобто актуалізувати не властивості себе самого, а фундаментальні риси спільного життя. Серед таких інтерекзистенціалів Т. Ренч виділяє, зокрема, стосунки обміну, торгівлі, влади, компромісу, навчання тощо [7, с. 188-189].

Як свідчить наведене, людська природа глибоко укорінена у суспільній матерії, а звідси й у правовій матриці, що передбачає взаємне визнання, врахування та обмін потребами (правами) з іншими людьми. На практиці це означає взаємообмін у неекономічному сенсі життєво важливими потребами, де сторони обміну «приймають один одного як рівноправних, а не підпорядкованих осіб» [6, с. 174].

Особливістю трансцендентального обміну потребами є те, що за відсутності мінімально необхідного контакту зі значимим Іншим людина не може реалізуватися як людина у повному сенсі цього слова, а залишається мовчазною істотою. Однак можна припустити, що індивід може на певний період знизити інтенсивність своїх потреб, виключивши їх із взаємообмінів з Іншим, але існує той мінімум, котрий конструює людське. Виконання цього мінімуму означає звернення смислових проектів та уможливує людський світ як такий.

На смислоконструктивний характер благ, а точніше відносин людей з їх приводу, звертає увагу український філософ А.О. Баумейстер. Він пише про онтологічний та аксіологічний примат блага стосовно практичних правил і норм [8, с. 52]. На його думку, ми повинні у такий спосіб вибирати й координувати різноманітні блага, щоб вони забезпечували нам відповідні умови для самовизначення й самоздійснення нашого особового буття як буття раціональної й добродешної істоти. Як підкреслює А.О. Баумейстер, і наші нормативні блага (моральні й етичні правила, правові й політичні системи), і сукупність різноманітних матеріальних і нематеріальних благ – всі вони мають спиратися на цей онтологічний фундамент [8, с. 57].

Вже із цього компоненту механізму інфляції блага стає зрозумілим те, що правовий феномен інфляції демонструє непохитну в межах спільноти людей ідею необхідності мінімальної моралі (морально-етичних мінімумів), мінімального права (наприклад, права на ненасильство щодо життя і тіла), мінімальної кількості благ та мінімальних потреб, а, отже, мінімальної взаємодії з Іншим за посередництва універсальних для людської природи інтерекзистенціалів. Ця необхідність викликана такою ж універсальною ідеєю спрямування людини до виживання, до повнішої реалізації себе в соціумі.

Близькою до цієї думки є ідея Г.Л. Гарта про мінімальний зміст природного права. Так, у роботі «Концепція права» він вказує, що роздуми про деякі дуже очевидні узагальнення (фактично трюїзми) щодо людської природи та світу, в якому люди живуть, показують, що існують певні правила поведінки, яких (за умови, що вони вважаються добрими) мусить дотримуватися кожна соціальна організація, якщо вона хоче

бути життєздатною. За його словами, такі загально визнані принципи поведінки, що ґрунтуються на елементарних істинах стосовно людей, їхнього природного оточення та цілей, можуть розглядатися як мінімальний зміст природного права [9, с. 190].

Г.Л. Гарт виділяє п'ять трюїзмів – найпомітніших властивостей людської природи, на яких ґрунтується скромний, але важливий мінімум: людська вразливість, приблизна рівність, обмежений альтруїзм, обмежені ресурси, обмежене розуміння та сила волі [9, с. 191-195].

Відзначимо, що у Г.Л. Гарта кожен із трюїзмів іманентно передбачає стосунки обміну. Наприклад, людська вразливість трактується ним як утримування від дій, яке формулюється звичайно в негативній формі заборон [9, с. 191-192], а приблизна рівність, за його словами, робить очевидною необхідність системи взаємного утримування від дій та компромісів, яка є основою як для правових, так і для моральних зобов'язань [9, с. 192]. Тобто все суспільне життя зіткане із мінімальних вимог природного права, котрі апріорі неможливі та незрозумілі поза трансцендентальними взаємними обмінами потребами й благами.

Зі згаданим трюїзмом обмеженості ресурсів за Г.Л. Хартом тісно пов'язаний інший ключовий компонент механізму інфляції блага. Ним є існування невикорінюваного в межах людської цивілізації закону зростання потреб.

Як пише І.С. Важеніна, джерелом розвитку потреб є діалектичне протиріччя між виробництвом і потребами, котре вирішується і знову відновлюється з кожним новим кроком в розвитку умов життя суспільства. Зростання потреб, на її думку, реалізується у процесі діалектичного розвитку виробництва та містить низку взаємопов'язаних аспектів, а саме: зростання кількості потреб і об'єму споживання, поширення потреб у ширшому колі споживачів, кількісна зміна потреб, ускладнення способу споживання, зміна форми споживання, розвиток інтелектуальних і соціальних потреб [10, с. 131].

Емпіричним свідченням впливу закону зростання потреб є той факт, що протягом кожних десяти років кількість видів споживчих товарів і послуг збільшується понад удвічі за одночасного збільшення об'єму споживання. В.О. Барсеґян та Ф.М. Кульмухаметова підкреслюють, що історичний процес зростання потреб є сукупним результатом кількісного росту, якісного удосконалення і облагородження потреб, що супроводжуються водночас удосконаленням форм і методів їх задоволення [11, с. 18].

Однак дійсність зростання потреб демонструє постійне відставання форм та методів задоволення потреб від процесу їхнього формування та удосконалення. Цей очевидний факт у механізмі інфляції блага, на наш погляд, відіграє одну із вирішальних ролей. Іноді навіть вказують, що потреби мають тенденцію зростати у геометричній прогресії, а блага – в арифметичній [12, с. 7].

На наш погляд, підтвердження впливу закону зростання потреб можна відшукати й у правовій дійсності. Так, яскравим відображенням постійного зростання й облагородження потреб можуть слугувати такі фактори: по-перше, еволюція моделей конституцій держав світу від суто інструментальних, які були повністю присвячені регламентуванню діяльності органів державної влади, до соціально-інструментальних демократичних конституцій [13, с. 16]; по-друге, особливості

формування вартісних складників для обрахунку прожиткових мінімумів доходів громадян у низці розвинутих демократій світу, котрі демонструють помітне зміщення у бік розширення кількісного складу людських потреб та ширшого включення соціальних потреб індивіда [14]; по-третє, перевищення планованих витрат бюджетів над плановими надходженнями у тотальній більшості країн, тобто існування перманентного бюджетного дефіциту. Останнє явище, наприклад, спостерігається протягом багатьох років в Україні [15; 16], Польщі [17] та Російській Федерації [18].

Теоретичне обґрунтування закону зростання потреб розпочав німецький економіст Е. Енгель, котрий ще в XIX ст. встановив емпіричний закон, за яким в умовах збільшення доходів витрати на продукти харчування зростають в арифметичній прогресії, а витрати на інші потреби (на все, що можна споживати, окрім оренди, палива, електроенергії та одягу) збільшуються зі швидкістю геометричної прогресії [19, р. 81].

Вже в середині XX ст. А. Маслоу продемонстрував тенденцію до кількісного та якісного зростання потреб у процесі дослідження мотивації людини та ієрархії її потреб. У роботі «Мотивація та особистість» він запитує про те, що відбувається із бажаннями людей, коли хліба постійно достатньо, а шлунки наповнені. І тут же відповідає: «Коли у людини з'являються інші (вищі) потреби, саме вони домінують в організмі, а не фізіологічні прагнення. А коли ці потреби задоволені, знову породжуються нові (і ще вищі) потреби тощо. <...> базові людські потреби організовані ієрархічно залежно від їхнього відносного переважання». Як підсумовує А. Маслоу, фундаментальним наслідком задоволення будь-якої потреби є перехід потреби на задній план і виникнення нової потреби вищого рівня. Усі інші наслідки постають супутніми та другорядними відносно цього факту [20, с. 63, 81].

Таким чином, як перекоонує історичний досвід людської цивілізації, у кожний конкретний відрізок часу існує стійке тяжіння усього суспільного прогресу до асиметрії між рівнем публічних та приватних потреб та способами і формами їхнього задоволення. Унаслідок випередження людських потреб відносно можливостей їх задоволення індивіди щоразу постають перед дилемою: бути чи не бути. Правове явище інфляції блага вивертає назовні атрибутивний людській дійсності темпорально-змістовний та логічний вакуум між потребою та благом, що передбачає таку схему: «потреба – змістовний розрив (лаг) – благо». У рамках середнього елемента цієї тріади і зароджується й існує правове явище інфляції блага через задоволення низки потреб фальшивими, ілюзорними або ж субстандартними благами (такими, що перебувають нижче прийняттого рівня або стандарту), які не витримують згодом тягаря реальної дійсності. Наголосимо, що інфляція не породжує, не детермінує, проте здійснює валідацію та актуалізує цю фундаментальну, буттєву асиметрію.

У грошовій сфері задоволення потреб через псевдоблага призводить до того, що О.С. Зотова вдало називає механізмом надексплуатації майбутнього. На її думку, кредитні гроші здійснили недосяжну досі мрію людини про наближення майбутнього: «Вони діють усупереч векторній спрямованості часу з минулого через теперішнє в майбутнє, бо переносять, перепомповують вартість із майбутнього в нинішній час. Вартість, якої ще не існує, а по суті – обіцянку про те, що ця вартість буде створена» [21, с. 242].

Така надексплуатація майбутнього притаманна практично усім благам людської цивілізації, проте найочевидніше вона проявляється саме у відносинах з грошима, адже вони, як пише А.А. Гриценко, є моментом, що сполучає об'єктивне і суб'єктивне, матеріальне й ідеальне, доступне і неприступне впливу людини у тріаді «вартість – гроші – ціна» [22, с. 54].

Висновки. Трансцендентальний обмін потребами й благами у механізмі інфляції блага передбачає наявність мінімальних умов нормального людського буття: потреби повинні виконуватися, щоб людина була людиною, тобто не лише біологічною, але й біосоціальною істотою. Сам факт участі людини у спільному світі передбачає тяжіння до виконання людських смислових комунікативних проектів, серед яких і необхідність трансцендентальних обмінів.

Асиметрія між потребами та можливостями їхнього задоволення у механізмі інфляції блага вказує на невикорінюваний часовий і змістовно-логічний розрив між потребами та можливостями їхнього задоволення через блага, що в науці іменується законом зростання потреб.

Від накладення цих двох процесів у праві закономірно виникає інфляція блага, тобто атрибутивне суспільному розвитку знецінення блага унаслідок неминучого в межах людської цивілізації зростання потреб з більшою інтенсивністю, аніж зростання відповідних їм благ, а також через необхідність задоволення низки людських потреб унаслідок їхнього трансцендентального, смисло- та життєконструктивного характеру.

Література:

1. Индекс инфляции. // Минфин. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/index/inflation/> (дата обращения: 11.04. 2018).
2. Крупка І. Інфляція та її вплив на розвиток фінансового ринку. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія «Економіка». 2010. № 119. С. 58-63.
3. Механізм: академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/mekhanizm> (дата звернення: 11.04.2018).
4. Пацурківський П.С., Бартусяк П.І. Правові властивості інфляції. Право України. 2017. № 12. С. 184–194.
5. Гьоффе О. Трансцендентальний обмін – фігура легітимізації прав людини? Філософія прав людини / за ред. Ш. Госепата та Е. Ломанна; пер. з нім. О. Юдіна та Л. Доронічевої. Київ: Ніка-Центр, 2008. С. 32-47.
6. Гьофе О. Розум і право. Складові інтеркультурного правового дискурсу. Київ: Альтерпрес, 2003. 264 с.
7. Ренч Т. Конституція моральності: трансцендентальна антропологія і практична філософія. Київ: Дух і Літера, 2010. 348 с.
8. Баумейстер А.О. Онтологія особи: буття, благо і практична нормативність. Філософські проблеми гуманітарних наук. 2014. № 23. С. 52-57.
9. Харт Х.Л. А. Концепція права. Київ: Сфера, 1998. 236 с.
10. Важенина І.С. Возвышение потребностей: противоречивая трансформация. Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. 2015. № 2 (38). С. 129-142.
11. Барсеян В.О., Кульмухаметова Ф.М. Экономический закон возвышения потребностей: содержание и механизм реализации. Вестник экономики, права и социологии. 2013. № 2. С.15-18.
12. Третьякова О.Н., Тютенева Р.Т. Основы экономической теории: учебное пособие. Горно-Алтайск: РИО ГАГУ, 2004. 215 с.
13. Гаврилук Р. Конституція держави і публічні фінанси: проблеми теорії. Право України. 2006. № 12. С. 15-19.
14. Прожиточный минимум в Украине в 2018 году: сумма и сравнение с другими странами. URL: <https://maanimo.com/indexes/140699->

- projitochnyy-minimum-v-ukraine-summa-i-sravnenie-s-drugimi-stranami (дата обращения: 11.04.2018).
15. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28 грудня 2014 року № 80-VIII // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80-19> (дата звернення: 11.04.2018).
 16. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07 грудня 2017 року № 2246-VIII // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (дата звернення: 11.04.2018).
 17. Ustawa budżetowa na rok 2018 z dnia 11 stycznia 2018 r. // Baza Internetowy System Aktów Prawnych. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000291/O/D20180291.pdf> (дата перегляду: 11.04.2018).
 18. О федеральном бюджете на 2018 год и на плановый период 2019 и 2020 годов: Федеральный Закон от 5 декабря 2017 г. № 362-ФЗ // Электронный фонд правовой и нормативно-технической документации. URL: <http://docs.cntd.ru/document/555877181> (дата обращения: 11.04.2018).
 19. Zimmerman C.C. Ernst Engel's Law of Expenditures for Food. The Quarterly Journal of Economics. 1932. Vol. 47. № 1. P. 78-101.
 20. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 352 с.
 21. Зотова О.С. Кредитна сутність грошей – механізм надексплуатації майбутнього. Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації: монографія / за заг. ред. Т.С. Смовженко, З.Е. Скринник. Київ: УБС НБУ, 2010. С. 241-246.
 22. Гриценко А.А. Соціальне буття грошей: діалектика суб'єктивного та об'єктивного. Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації: монографія / за заг. ред. Т.С. Смовженко, З.Е. Скринник. Київ: УБС НБУ, 2010. С. 45-55.

Бартусяк П. И. Механизм инфляции блага: теоретико-правовая плоскость

Аннотация. Статья посвящена раскрытию теоретико-правовых оснований механизма инфляции блага. Обосновывается предположение, по которому механизм инфляции блага возникает от наложения двух общественных процессов: трансцендентального обмена потребностями и благами между индивидами и их сообществами и постоянной асимметрии в развитии потребностей с большей интенсивностью, чем рост соответствующих возможностей их удовлетворения посредством благ.

Ключевые слова: инфляция, механизм инфляции блага, закон возрастания потребностей, трансцендентальный обмен благами и потребностями.

Bartusiak P. The mechanism of inflation of the good: theoretical and legal aspect

Summary. The article is devoted to the disclosure of the theoretical and legal foundations of the mechanism of inflation of the good. It is justified the assumption that the mechanism of inflation of the good arises from the overlapping of two social processes: the transcendental exchange of needs and goods between individuals and their communities and the constant asymmetry in the development of needs with a greater intensity than growth of the corresponding opportunities for their satisfaction by the means of goods.

Key words: inflation, mechanism of inflation of the good, law of rising necessities, transcendental exchange of goods and needs.